Nr 37.

Ankom till riksdagens kansli den 3 juni 1921 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring, dels väckt motion om förlängd giltighetstid för berörda lag, dels ock väckt motion om förlängd giltighetstid för och utvidgad tillämpning av samma lag.

Närvarande: herrar von Sneidern, von Sydow, Carl E. Svensson, Hult, Tjällgren, Linder, Boberg, Sigfrid Hansson, Andersson i Knäppinge, Karlsson i Gasabäck, Nilsson i Vibberbo, Carlsson i Solberga*), Johanson i Stockholm, Holmström, Sundling och Svensson i Skönsberg.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Genom en den 25 februari 1921 dagtecknad proposition, nr 92, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Lag

om fortsatt tillämpning av lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring.

Härigenom förordnas, att lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring, vilken lag gäller till den 1 juni 1921, skall äga fortsatt tillämpning till den 1 juni 1922; dock skall från och med den 1 juni 1921 1 § hava följande lydelse:

Har i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 oktober 1917, är pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom avlämnande av mjölk, smör, fisk eller annat naturalster, å dylikt vederlag efter avtalets ingående inträtt sådan prisstegring, som därvid icke lät sig beräkna, och finnes den utfästa legan i följd härav uppenbart oskälig; äge arrendatorn rätt att, såvitt angår vederlag, förfallet under tiden från och med den 1 oktober 1917 till den 1 juni 1922, påfordra, att skälig andel i prisstegringen kommer honom till godo. Där ej annorlunda åsämjes, må denna andel ej överstiga hälften av prisstegringen.

Beträffande beslut, som av i lagen omförmäld nämnd fattats före den 1 juni 1922, skall vad i 4 och 5 §§ är stadgat fortfarande gälla.

Beträffande grunderna för ifrågavarande lagförslag får utskottet hänvisa till propositionen.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft två i samma ämne inom andra kammaren väckta motioner, nämligen nr 12 av herr *Olsson* i Ramsta och nr 21 av herr *Persson* i Tofta.

Herr Olsson i Ramsta har i sin motion hemställt, att riksdagen för sin del ville besluta, att ifrågavarande lag i dess nuvarande lydelse ytterligare förlänges på ett år till den 1 juni 1922.

Herr Persson i Tofta har i sin motion hemställt, att riksdagen måtte besluta dels att giltighetstiden för omförmälda lag skall förlängas på ytterligare ett år, dels ock att giltighetsområdet för tillämpning av lagen skall utvidgas att omfatta även dagsverken samt körslor och andra liknande prestationer.

I fråga om de skäl, som motionärerna anfört till stöd för sina framställningar, tillåter sig utskottet hänvisa till motionerna.

Över herr Perssons i Tofta motion har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver infordrat yttrande från de sakkunniga, vilka inom socialdepartementet tillkallats för utredning rörande viss reglering av gällande torpkontrakts bestämmelser angående torpares skyldighet att utgöra dagsverken m. m. Det yttrande, som de sakkunniga i anledning härav avgivit, finnes fogat såsom bilaga vid detta utlåtande. Utskottet tillåter sig hänvisa till detsamma.

Utskottet. De föreliggande motionerna hava väckts vid en tidpunkt då man ännu saknade kännedom om, huruvida någon proposition i ämnet vore

att förvänta. Båda motionerna avse förlängning på ytterligare ett år av den nu gällande lagen med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring. Herr Perssons i Tofta motion åsyftar dessutom en utvidgning av lagens giltighetsområde. De skäl, som i den kungl. propositionen och i motionerna anförts till stöd för den förstnämnda åtgärden, anser utskottet bärande. Då utskottet emellertid i anledning av herr Perssons i Tofta motion här nedan kommer att tillstyrka ett av torpkontraktssakkunniga upprättat förslag till lag om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverksskyldighet, har utskottet, då den nu gällande arrendestegringslagen upphört att gälla den 1 juni 1921, ansett lämpligast att föreslå riksdagen att antaga en ny lag angående oskälig arrendestegring.

I likhet med herr Persson i Tofta och de sakkunniga finner utskottet, att icke blott sådana arrendatorer, som helt eller huvudsakligen fullgöra sitt arrende genom levererande av mjölk, smör, fisk eller annat naturalster, utan även de, som fullgöra arrendet medelst dagsverken, körslor och liknande arbetsprestationer, kunna vara i behov av lindring i arrendevillkoren. Det har såväl inom utskottet som reservationsvis hos de sakkunniga framkastats den förmodan, att det icke under nuvarande förhållanden med dess tendens till sänkning av den allmänna prisnivån kan vara lämpligt att utvidga ifrågavarande kristidslag. Då det emellertid är otvivelaktigt, att denna utvidgning avser avtal, som i lika hög grad som de s. k. mjölkarrendeavtalen äro värda att beaktas, och som bort inrymmas i lagen redan vid dess tillkomst, bör det förhållandet att så icke skett icke utgöra något hinder för att nu utsträcka lagen till att gälla jämväl dessa avtal, i all synnerhet som ifrågavarande arrendatorers ställning på senare tid i ganska avsevärd mån försämrats därigenom, att priserna på lantbruksprodukter sjunkit under det att priserna på jordbruksredskap och arbetskraft fortfarande äro höga.

Lika med de sakkunniga anser utskottet lämpligt föreslå en särskild lag om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverksskyldighet, utformad i överensstämmelse med stadgandena i den gällande arrendestegringslagen. Utskottet biträder jämväl de sakkunnigas förslag att de ifrågasatta lagbestämmelserna allenast skola gälla avtal, som ingåtts före den 1 januari 1918 och sådana prestationer, som skola fullgöras efter den 14 mars 1921.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av propositionen nr 92 och motionerna i andra kammaren nr 12 och 21 måtte för sin del antaga följande lagar, nämligen

A) **Lag**

med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring.

Härigenom förordnas som följer:

1 §. Har i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 oktober 1917, är pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom avlämnande av mjölk, smör, fisk eller annat naturalster, å dylikt vederlag efter avtalets ingående inträtt sådan prisstegring, som därvid icke lät sig beräkna, och finnes den utfästa legan i följd härav uppenbart oskälig; äge arrendatorn rätt att, såvitt angår vederlag, förfallet under tiden från och med den 1 oktober 1917 till den 1 juni 1922, påfordra, att skälig andel i prissteringen kommer honom till godo. Där ej annorlunda åsämjes, må denna andel ej överstiga hälften av prisstegringen.

2 §. Kunna jordägaren och arrendatorn icke enas om storleken av den andel i prisstegringen, som, efter vad i 1 § säges, må tillkomma arrendatorn, eller om sättet för dess tillgodonjutande, skall saken avgöras av en nämnd, bestående av tre personer, av vilka parterna välja var sin och Konungens befallningshavande i det län, där fastigheten är belägen, utser den tredje, vilken tillika skall vara ordförande. Tredskas part att utse ledamot i nämnden, äge domaren eller utmätningsmannen i orten att förordna om valet. Beträffande jäv emot ledamot i sådan nämnd gälle vad lagen om skiljemän den 28 oktober 1887 stadgar angående jäv mot skiljemän.

3 §. Nämnden sammanträder å tid och ort, som av ordföranden bestämmes. Ej må nämnden till avgörande företaga ärende, där ej parterna beretts tillfälle att yttra sig inför nämnden. Denna må ej fatta beslut med mindre den är fulltalig. Har var röstande sin mening, och kunna ej två meningar sammanjämkas, gäller ordförandens.

4 §. Är jordägaren eller arrendatorn missnöjd med nämndens beslut, äge efter stämning klandra detsamma vid domstol; instämme dock sin talan inom trettio dagar från det beslutet i huvudskrift eller styrkt avskrift delgavs honom.

5 §. Nämndens beslut gånge efter överexekutors förordnande i verket lika som domstols laga kraft ägande dom, där ej av domstol annorlunda förordnas.

6 §. Ersättning till nämndens ordförande skall enligt av Konungen fastställda grunder utgivas av allmänna medel.

7 §. De närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpning av denna lag, meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling, och gäller till den 1 juni 1922; dock skall beträffande beslut, som av nämnd fattats före nämnda dag, vad i 4 och 5 §§ är stadgat fortfarande gälla.

B) Lag
om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverksskyldighet.

Härigenom förordnas som följer:

Har i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 januari 1918, är pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom fullgörande av dagsverken, körslor eller andra arbetsprestationer eller att mot ersättning utgöra visst antal prestationer av nyssnämnda slag, å dylika prestationer efter avtalets ingående inträtt sådan prisstegring, som därvid icke lät sig beräkna, och finnes i följd härav, att värdet av vad arrendatorn enligt avtalet har att utgöra står i uppenbart missförhållande till de honom genom avtalet tillförsäkrade förmåner, äge arrendatorn rätt att, såvitt angår arbetsprestationer, vilka skola fullgöras under tiden från och med den 14 mars 1921 till den 1 juni 1922, påfordra, att skälig andel i prisstegringen

kommer honom till godo. Där ej annorlunda åsämjes, må denna andel ej överstiga hälften av prisstegringen.

Kunna jordägaren och arrendatorn icke enas om storleken av den andel i prisstegringen, som efter vad ovan sägs må tillkomma arrendatorn, skall vad i 2—6 §§ i lagen med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring för där avsett fall stadgas äga motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, utkommit från trycket i Svensk författningssamling och gäller till den 1 juni 1922; dock skall beträffande beslut, som av sådan nämnd, som avses i ovannämnda lag med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring, fattats före den 1 juni 1922, vad i 4 och 5 §§ i samma lag är stadgat äga motsvarande tillämpning jämväl efter den 31 maj 1922.

Stockholm den 2 juni 1921.

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL VON SNEIDERN.

Bilaga I.

Till riksdagens andra lagutskott.

Genom skrivelse den 15 april 1921 har Kungl. Maj:t anbefallt de sakkunniga, vilka inom socialdepartementet tillkallats för utredning rörande viss reglering av gällande torpkontrakts bestämmelser angående torpares skyldighet att utgöra dagsverken m. m., att till utskottet avgiva utlåtande över en inom andra kammaren av herr Persson i Tofta väckt motion nr 21, däri föreslagits, att riksdagen måtte besluta *dels* att giltighetstiden för lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring skall förlängas med ytterligare ett år, *dels ock* att giltighetsområdet för tillämpning av ifrågavarande lag skall utvidgas att omfatta även dagsverken samt körslor och andra liknande prestationer.

Med anledning härav få de sakkunniga, som torde hava att avgiva yttrande allenast över det sista av dessa båda förslag, anföra följande.

Genom lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom hava torparna erhållit en i flera avseenden väsentligt bättre ställning än förut. Sålunda har, i motsats mot förhållandet förr, då vid saknad av uttryckliga bestämmelser i kontraktet jordägaren ofta ansågs äga rätt att när som helst uttaga honom tillkommande dagsverken, genom nämnda lag stadgats, att dagsverkena skola jämnt fördelas på årets veckor, i den mån detta kan ske. Enligt samma lag skall jordägaren vidare, antingen för varje arrendeår eller, där avtalet innehåller föreskrift om utgörande av visst antal dagsverken under viss tid av året, för varje sådan tid, i god tid förut lämna torparen uppgift å de dagar, då han har att utgöra dagsverken. Ej heller är torparen, ändå att avtalet annorlunda bestämmer, pliktig att för arbetets utförande inställa sig förr än å andra dagen efter det uppgift, som nu sagts, meddelats honom. Slutligen stadgas förbud mot att i avtalet intaga förbehåll om skyldighet för arrendatorn att, utöver fastställt antal dagsverken, på tillsägelse av jordägaren utgöra sådana; har dylikt förbehåll skett, skall det vara utan verkan. Sistnämnda bestämmelse utgör emellertid, enligt vad lagberedningen i sin motivering framhållit, icke hinder att i arrendeavtalet stadga skyldighet för arrendatorn att utgöra dagsverken mot ersättning, blott antalet sådana tillika fastställes.

Efter nyttjanderättslagens tillkomst har torparnas ställning ur olika synpunkter varit föremål för utredning av bland annat emigrationsutredningen (Nils Wohlin: torpare-, backstugu- och inhysesklasserna 1908) samt torpkommissionen (betänkande angående torpareklassens tillbakagång 1911). Sistnämnda betänkande innehåller bland annat vissa statistiska uppgifter angående den övergång från dagsverksskyldighet till penningarrende, som under senare tid varit kännetecknande för torpinstitutionens utveckling.

Vidare må nämnas, att frågan om beredande av en mera tryggad ställning åt torpare och deras vederlikar genom jämkning i nyttjanderättslagen är enligt

Kungl. Maj:ts beslut föremål för utredning inom jordkommissionen. Denna har genom utsända frågeformulär infordrat upplysningar från samtliga kommuner angående torparnas förhållanden. I dessa formulär hava bland annat framställts frågor, huruvida legan för mindre arrendegårdar eller torp utgår enbart med pengar, enbart med dagsverken eller annat arbete, enbart med naturalster eller på två eller alla de angivna sätten; huruvida det förekommer, att det pris, för vilket arrendatorn (torparen) förbundits att fullgöra sin arbetsskyldighet, numera understiger det i orten gängse (exempelvis därigenom att arbetspriset fortfarande utgår efter före krigsåren uppgjord beräkningsgrund); huruvida det förekommer, att arrendatorn (torparen) enligt arrendeavtalet tillförbundits att utöver den bestämda legan efter tillsägelse eller eljest förrätta vissa arbeten åt jordägaren och i så fall vilka; huruvida arrendatorn (torparen) är förbjuden att arbeta åt andra; samt huruvida det förekommer, att dagsverken eller annan arbetsskyldighet uttagas på sådant sätt eller å sådan tid, att arrendatorn (torparen) hindras att ordentligt sköta sitt jordbruk. Det såsom svar på de framställda frågorna inkomna materialet är synnerligen omfattande och då detsamma ej ännu varit föremål för bearbetning inom jordkommissionen, har det ej varit de sakkunniga möjligt att inom tid, som står de sakkunniga till buds för avgivande av förevarande utlåtande, i vidare mån tillgodogöra sig berörda material än att uppgifterna från vissa län blivit mera flyktigt genomgångna av de sakkunnigas ordförande och sekreterare.

Därjämte må erinras om att Kungl. Maj:t genom proposition till innevarande års riksdag nr 92 framlagt förslag, att lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring skall äga fortsatt tillämpning till den 1 juni 1922.

Slutligen må här, till upplysning om de förhållanden, som föranlett de sakkunnigas tillkallande, införas det uttalande, som den 19 oktober 1920, då bemyndigande i sådant hänseende lämnades dåvarande chefen för socialdepartementet, statsrådet Eriksson, av nämnde departementschef gjordes till statsrådsprotokollet:

»I en till mig den 17 oktober 1920 överlämnad skrivelse har ordföranden i den av Kungl. Maj:t för medling i vissa tvister mellan arbetsgivare och arbetare å lantbrukets område tillsatta kommissionen, professorn Paul Hellström anfört bland annat följande:

Vid de förhandlingar, som under förra och innevarande års sommar förts inför kommissionen, hade från arbetarsidan påyrkats, att i de kollektiva arbetsavtalen skulle intagas bestämmelser för reglerande av torparnas löne- och arbetsförhållanden. Då dessa förhållanden emellertid i väsentliga delar vore reglerade genom kontrakt och således fölle under den gällande arrendelagstiftningen, hade desamma icke ansetts lämpligen kunna regleras genom kollektiva avtal. I de kollektiva avtal, som framgått såsom resultat av de innevarande år förda förhandlingarna i lantarbetarfrågan, hade torparnas lönefråga därför ej blivit på annat sätt berörd än att de avtalsslutande parterna i vissa fall enat sig om att låta kollektivavtalet åtföljas av ett uttalande till protokollet, innehållande bestämmelse om att i de fall, där torparen utförde arbete utöver de i arrendekontraktet bestämda dagsverkena, han för dessa överskjutande dagsverken skulle betalas efter samma grunder, som avtalet fastställts för arbetare, som icke åtnjuta några naturaförmåner.

Enligt vad som upplysts vid de inför medlingskommissionen förda förhandlingarna, torde det emellertid i vissa av torparekontrakten finnas bestämmelser

därom att torparen skulle för de dagsverken, han utgjorde åt jordägaren, utöver den dagsverksskyldighet, som han iklätt sig såsom arrende för torpet, åtnjuta ersättning emot viss dagspenning, som i regel fastställts till ett mycket lågt belopp. I vissa fall vore denna bestämmelse icke förbunden med någon direkt skyldighet för torparen att utgöra dessa dagsverken; i andra fall vore han däremot skyldig att efter tillsägelse från huvudgården utgöra dylika dagsverken.

Då dessa och andra på torparnas arbets- och löneförhållanden inverkade bestämmelser emellertid vore av mycket växlande beskaffenhet och givetvis i de olika fallen stode i nära samband med det större eller mindre värdet av det torp, för vilket dagsverksskyldigheten helt eller delvis skulle utgöra arrende, så mötte det stora svårigheter att genom de mera summariska bestämmelserna i ett kollektivavtal få hithörande förhållanden reglerade. Men det hade å andra sidan visat sig, att missförhållandena på detta område vore så framträdande, särskilt på grund av de ändringar i penningevärdet, som under den senaste tiden inträffat, och att missnöjet med det nuvarande tillståndet på många håll vore så starkt, att det för att vinna och bibehålla arbetsfred inom jordbruket måste anses vara ett viktigt önskemål att torparnas arbets- och löneförhållanden bleve föremål för en sakkunnig utredning, på grundval av vilken utredning en överenskommelse emellan parterna därefter möjligen skulle kunna erhållas.

I anledning av vad professor Hellström sålunda anfört vill jag erinra om, att den viktiga fråga om beredande av en mera tryggad ställning åt torpare och deras vederlikar genom jämkning i gällande arrendelag redan enligt Kungl. Maj:ts beslut den 29 november 1918 är föremål för utredning genom jordkommissionen. De spörsmål, varom nu är fråga, avse i första hand torpares och vederlikars genom redan ingångna arrendeavtal reglerade arbets- och löneförhållanden, frågor som äro av stor betydelse och lämpligen synas böra bli föremål för särskild utredning av inom socialdepartementet tillkallade sakkunniga.»

På grund härav hemställde departementschefen, att Kungl. Maj:t täcktes bemyndiga honom att tillkalla högst sex personer att i egenskap av sakkunniga inom nämnda departement biträda med utredning rörande de åtgärder, som kunde finnas påkallade för åstadkommande av sådan reglering av gällande torpkontrakts bestämmelser angående torpares skyldighet att utgöra dagsverken eller andra naturaprestationer, att ersättningen för dessa prestationer bringades i skälig överensstämmelse med nu rådande penningevärde.

Under det att lega för torp tidigare i övervägande utsträckning utgjordes genom dagsverksprestationer, har under senare år en förändring i detta hänseende inträtt, i det dagsverksskyldigheten i betydande omfattning utbytts mot penningarrende.

Sålunda inhämtas av Torpkommissionens statistik, avseende år 1910, att av 53,005 i de 18 sydligaste länen redovisade torp ej mindre än 30,195, d. v. s. 57.0 procent voro upplåtna mot kontant arrende, medan 5,095 eller 9.6 procent voro upplåtna mot både dagsverksskyldighet och penningarrende samt 17,715 eller 33.4 procent mot enbart dagsverksskyldighet. Övergången till penningarrende var enligt samma statistik minst framskriden inom Skaraborgs och Stockholms län, där respektive 27.9 och 39.3 procent utgjordes av penningarrende. Ej heller i Uppsala, Söder-

manlands, Kalmar och Blekinge län överskred penningarrendenas antal 50 procent. Däremot hade dagsverksskyldigheten inom vissa västsvenska län bortfallit i sådan utsträckning, att de ännu återstående dagsverkstorpen utgjorde en ganska ringa del av hela antalet. De enbart mot penningarrende upplåtna torpens procentiska antal utgjorde nämligen inom Västmanlands län 62.5 procent, inom Göteborgs och Bohus län 75.4 procent, inom Örebro län 80.9 procent och inom Värmlands län ej mindre än 86.7 procent.

Då, såsom förut antytts, de till jordkommissionen inkomna uppgifterna, avseende år 1920, ej ännu varit föremål för bearbetning, kan det ej avgöras, huruvida berörda övergång från dagsverksskyldighet till penningarrende fortgått även under det senaste decenniet, men det vill synas de sakkunniga sannolikt att så varit förhållandet. En liknande uppfattning uttalas även i socialstyrelsens publikation »Arbetartillgång, arbetstid och arbetslön inom Sveriges jordbruk år 1919», Stockholm 1920, sid. 45. I varje fall förefinnes alltjämt ett betydligt antal torp med dagsverksskyldighet. Frågan om jämkning i ett eller annat hänseende av gällande torpkontrakts bestämmelser om dagsverksskyldighet har därför en ganska betydande räckvidd. Härtill kommer, att denna fråga, i motsats till de förhållanden, som regleras genom lagen med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring, icke är lokalt begränsad till vissa län i mellersta Sverige, utan, i större eller mindre grad, har betydelse för riket i dess helhet.

Ur »Sociala meddelanden» 1921 nr 3 sid. 204 o. ff. må här meddelas några uppgifter angående dagsverkslönernas stegring sedan år 1913.

Beträffande tillfälliga daglönare, varmed, i motsats till fasta sådana, av socialstyrelsen förstås lantarbetare, vilka, utan att vara bundna av för längre tid ingångna muntliga eller skriftliga arbetsavtal, mot dags- eller timpenning utföra arbete åt jordbrukare, framgår stegringen i daglöner av följande uppställning, avseende riksmedeltal för dylika daglönare i egen kost och grundad på uppgifter från kommunalstämmoordförande:

	Absoluta tal, kronor							
	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
Sommardaglön	2.97	3.02	3.13	3.77	5.00	7.14	8.58	9.39
Vinterdaglön	2.19	2.24	2.34	3.02	4.00	5.62	6.72	7.22

	Indextal							
	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
Sommardaglön	100	102	105	127	168	240	289	316
Vinterdaglön	100	102	107	138	183	257	307	330

Härav framgår, att dagspenningen för tillfälliga daglönare från 1913 till 1920 stigit med 216—230 procent samt att år 1918 företett den starkaste lönestegringen eller omkring 40 procent av föregående års daglön.

Socialstyrelsen framhåller beträffande förhållandena år 1920, efter att hava meddelat uppgifter för olika delar av landet, att i fråga om daglönens storlek för manliga daglönare norra Sverige kommer i första rummet, östra Sverige i andra och södra Sverige i tredje rummet. I fjärde rummet kommer Småland med öarna. Lägst är daglönen i västra Sverige. Under år 1919 började skillnaden mellan Norrland och övriga landsdelar förminskas och denna utjämning framträder ännu tyd-

ligare i 1920 års lönesiffror. Sistnämnda år synes även hava medfört en stark ökning av lönerna i södra Sverige.

Det torde finnas icke få fall, då torp fortfarande äro upplåtna enligt avtal, upprättade innan priserna å dagsverken börjat stiga till sin nuvarande höga nivå, och innefattande skyldighet för torparen att utgöra legan i dagsverken eller andra arbetsprestationer eller att mot ersättning utgöra visst antal dagsverken. I en del sådana fall har med hänsyn till de ändrade prisförhållandena genom godvillig överenskommelse jämkning i de avtalade villkoren skett. Så är emellertid långt ifrån alltid fallet, utan det förekommer, att torparen får såsom lega utgöra ett antal dagsverken, vilkas sammanlagda värde icke står i proportion till nuvarande värdet å de förmåner, som åtfölja torpet, eller att torparen får utgöra dagsverken mot ersättning, som, även om hänsyn tages till att torparens förmåner enligt kontraktet jämväl stigit i värde, måste anses oskäligt låg. För bedömande av, om legan respektive ersättningen för dagsverkena är oskälig, måste emellertid hänsyn tagas till en mängd olika omständigheter i fråga om kontraktens innehåll och förmånernas värde i de särskilda fallen. Där med hänsyn till sådana ändringar i prisförhållandena, som inträtt efter avtalets ingående, och då icke kunnat beräknas eller förutses, bristande överensstämmelse råder mellan de förmåner, som å ömse sidor åtnjutas, måste det emellertid anses såsom ett befogat önskemål att, så framt godvillig uppgörelse ej kan träffas, rättelse i annan form vinnes.

Såsom framgår av professor Hellströms ovan refererade skrivelse och även av de sakkunniga är känt, har frågan om torparnas dagsverksskyldighet spelat en viss roll vid förda förhandlingar rörande konflikter å lantbrukets område. Ur arbetsfredens synpunkt skulle det därför vara önskligt, om detta tvisteämne kunde i största möjliga mån bortfalla.

I torpkontrakt förekommer icke sällan den mot nyttjanderättslagen stridande bestämmelsen, att torparen skall vara skyldig att, utöver fastställt antal dagsverken, på tillsägelse av jordägaren utgöra sådana mot särskild ersättning. Denna har ofta, särskilt då kontraktet slutits före nu rådande kristid, satts till ett ganska lågt belopp. Det kunde tilläventyrs ifrågasättas att i nu förevarande sammanhang söka råda bot på missförhållande, som uppstått därigenom, att torparen, till följd av den inträffade prisstegringen på dagsverken, kommit i en ogynnsam ställning genom sin på kontraktet grundade skyldighet att till uppenbart underpris arbeta åt jordägaren. Då emellertid underlåtenhet från torparens sida att ställa sig en dylik olaglig bestämmelse till efterrättelse icke berättigar jordägaren att häva avtalet, torde något ingripande i lagstiftningsväg på denna punkt till torparens skydd ej böra ifrågakomma. Visserligen intar torparen i många fall en i förhållande till jordägaren mycket beroende ställning, vartill kommer att han ofta är okunnig om vad i lagen i detta fall innehåller. Stundom blir han därför faktiskt icke i stånd att tillvaratagа sin rätt i förevarande avseende. Häremot torde för närvarande ej finnas annat botemedel än att sprida kännedom om lagens innehåll på denna punkt.

Beträffande åter sådana i det föregående berörda fall, då legan utgöres i form av dagsverken eller andra arbetsprestationer eller då torparen är skyldig att mot ersättning utgöra fastställt antal dagsverken, och de prestationer han har att utgöra stå i uppenbart missförhållande till honom enligt avtalet tillkommande förmåner, föreligger däremot enligt de sakkunnigas uppfattning behov av särskilda lagbestämmelser med syfte att, där godvillig uppgörelse ej kommer till stånd, åstad-

komma rättelse. Någon betänklighet mot att genom dylika lagbestämmelser ingripa i fråga om bestående avtal synes så mycket mindre kunna göra sig gällande som lagen med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring, om vars förlängning på ännu ett år Kungl. Maj:t avlåtit proposition till riksdagen, anvisat denna utväg för liknande fall och denna lag i stort sett torde hava haft goda verkningar dels direkt genom lagens tillämpning, och dels indirekt genom att lagens tillvaro föranlett frivilliga överenskommelser.

Vad angår de ifrågasatta lagbestämmelsernas innehåll, torde nämnda lags stadganden kunna i huvudsak tagas till förebild. Det synes sålunda vara lämpligt, att jämkningen sker icke genom att dagsverksskyldigheten helt eller delvis bortfaller och ersättes med skyldighet att utgiva penningar, utan genom att åt torparen inrymmes rätt att tillgodonjuta andel i den vinst, som för jordägaren uppkommer till följd av prisstegringen, dock med den i omförmälda lag stadgade begränsningen, att jordägaren icke annorledes än godvilligt må behöva till arrendatorn avstå mer än 50 procent av vinsten. De ifrågasatta lagbestämmelserna synas böra gälla allenast avtal, som ingåtts, innan den nu rådande prisstegringen inträtt, och torde ifrågavarande tidpunkt böra bestämmas till den 1 januari 1918. Lagbestämmelserna synas vidare böra gälla allenast sådana prestationer, som skola utgöras efter den 14 mars 1921. Att giva lagen tillbakaverkande kraft utöver nu löpande arrendeår skulle enligt de sakkunnigas mening vara ägnat att ingiva allvarliga betänkligheter ur principiell och icke minst ur praktisk synpunkt. Liksom fallet är med arrendestegringslagen synas bestämmelserna böra erhålla allenast provisorisk karaktär och fastställas att gälla exempelvis till den 1 juni 1922. Beträffande sättet för avgörande av frågan, om och i vad mån andel i prisstegring bör komma torparen till del, torde stadgandena i arrendestegringslagen likaledes kunna komma till användning. Med hänsyn till sammansättningen av den nämnd, som enligt berörda lag har att upptaga fråga av förevarande slag, och möjligheten att överklaga nämndens beslut hos domstol, torde båda parternas anspråk på fullt betryggande bestämmelser vara på nöjaktigt sätt tillgodosedda.

I fråga om formen för de ifrågavarande lagbestämmelserna torde man kunna antingen, på sätt motionären ifrågasatt, utvidga giltighetsområdet för arrendestegringslagen till att omfatta även dagsverken, körslor och andra arbetsprestationer eller ock meddela bestämmelserna i fråga i en särskild lag, däri i så fall i tillämpliga delar hänvisning göres till arrendestegringslagens stadganden om sättet för uppskattningen m. m. De sakkunniga anse den sista utvägen vara mest lämplig och hava förty uppgjort ett förslag till sådan lag.

Utdrag ur de sakkunnigas protokoll, utvisande av vissa av de sakkunniga uttalade skiljaktiga meningar, bifogas.

Stockholm den 24 maj 1921.

På de sakkunnigas vägnar:

RAGNAR v. KOCH.

Georg Martin.

Förslag

till

Lag om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverksskyldighet.

Härigenom förordnas som följer:

Har i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 januari 1918, är pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom fullgörande av dagsverken, körslor eller andra arbetsprestationer eller att mot ersättning utgöra visst antal prestationer av nyssnämnda slag, å dylika prestationer efter avtalets ingående inträtt sådan prisstegring, som därvid icke lät sig beräkna, och finnes i följd härav, att värdet av vad arrendatorn enligt avtalet har att utgöra står i uppenbart missförhållande till de honom genom avtalet tillförsäkrade förmåner, äge arrendatorn rätt att, såvitt angår arbetsprestationer, vilka skola fullgöras under tiden från och med den 14 mars 1921 till den 1 juni 1922, påfordra, att skälig andel i prisstegringen kommer honom till godo. Där ej annorlunda åsämjes, må denna andel ej överstiga hälften av prisstegringen.

Kunna jordägaren och arrendatorn icke enas om storleken av den andel i prisstegringen, som efter vad ovan sägs må tillkomma arrendatorn, skall vad i 2—6 §§ i lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring för där avsett fall stadgas äga motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, utkommit från trycket i Svensk författningssamling och gäller till den 1 juni 1922; dock skall beträffande beslut, som av sådan nämnd, som avses i ovannämnda lag den 28 juni 1918, fattats före den 1 juni 1922, vad i 4 och 5 §§ i samma lag är stadgat äga motsvarande tillämpning jämväl efter den 31 maj 1922.

Bilaga II.

Utdrag ur protokoll, hållet i Stockholm nedannämnda dagar vid sammanträden med sakkunniga för utredning rörande viss reglering av gällande torpkontrakts bestämmelser angående torpares skyldighet att utgöra dagsverken m. m.

Den 24 maj 1921.

Närvarande: Revisionssekreteraren Ragnar von Koch, ordförande, direktören A. H. Carell, förtroendemannen Albin Hansson, riksdagsmannen Oscar E. Sjölander, godsägaren K. R. Thesen och byråchefen Georg von Zweigbergk samt vid protokollet undertecknad Martin.

§ 7.

Fortsattes behandlingen av frågan om utlåtande över den av herr Persson i Tofta inom riksdagens andra kammare väckta motionen nr 21 och beslöts utlåtande (se bilaga).

Mot beslutet anmäldes reservation av herrar Carell och Thesen, vilka yttrade:

»Då majoriteten av sakkunniga, med anledning av det i Kungl. Maj:ts skrivelse den 15 april 1921 avfordrade utlåtande beträffande en inom andra kammaren av herr Persson i Tofta väckt motion nr 21, i ändamål att åvägabringa jämkning beträffande sådana arrenden, som utgöras genom dagsverken eller körningar, beslutat tillstyrka antagandet av en lag, jämlikt grunderna för lagen den 28 juni 1918, med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring, vilja undertecknade för sin del reservera sig emot detta beslut och få till stöd för sin reservation anföra.

Det till de sakkunniga lämnade uppdraget skulle enligt vårt förmenande bestå däruti, att sakkunniga skulle yttra sig om huruvida sådan disproportion i värdet mellan nyttjanderätt till jord och därför utgående arrende i form av dagsverken m. m. kan anses föreligga, att lagstiftningen i detta avseende behöver ingripa till reglerande av nu gällande arrendeavtal.

Endast särskilt exceptionella förhållanden hava enligt svensk rättspraxis ansetts kunna berättiga till att lag skulle bryta avtal. Det av kriget framkallade tillståndet har dock på en hel del områden medfört sådana förhållanden, att till reglerande av desamma och därur uppkomna konsekvenser påkallats en avtalsfriheten skarpt beskärande lagstiftning, som varit icke blott av tvingande natur utan även i viss omfattning haft retroaktiv verkan, så att de tvingande bestämmelserna blivit tillämpliga på redan ingångna avtal.

Vi äro emellertid icke övertygade om att den för handen varande situationen i ovanberörda hänseenden oundgängligen påkallar ett förfarande, som hittills ansetts motiverat endast såsom ett led till förhindrande av rena absurditeter.

Den depression på alla näringslivets områden, som nu låter sig konstatera, har bland annat medfört, att den öppna marknadens arbetspriser avsevärt gått nedåt, och torde desamma snart hava sjunkit till en nivå, som med hänsyn till gällande penningvärde ej avsevärt kommer att avvika från förhållandena före kristiden. Detsamma torde gälla även beträffande relationen mellan arbetspriser och lantbruksprodukter. De föreslagna lagbestämmelserna torde därför endast av denna anledning komma att sakna något större område för sin tillämpning.

Med hänsyn vidare därtill, att torpkontrakten i regel äro femåriga, och då endast sådana kontrakt skulle beröras av den föreslagna lagen, vilka äro uppgjorda före den 1 januari 1918, så skulle rent matematiskt sett endast omkring två femtedelar av kontrakten komma att beröras av lagstiftningen ifråga.

Vi få härjämte erinra om att arrendedagsverkena alltjämt, då förhållandena därtill föranlett, utbytts mot kontantarrenden samt dels att torparrendena under årens lopp minskats genom inskränkning av arrende- och överdagsverken, dels att under kristiden i de ojämförligt flesta fallen på frivillighetens väg åstadkommits efter tidsläget avpassade förändringar i arrendeprestationerna.

I den mån som missförhållanden icke desto mindre i vissa fall ägt rum, äro dessa så att säga genomlidna och stå icke numera att ändra. Eventuella lagbestämmelser kunna nämligen av praktiska skäl ej givas någon retroaktiv verkan utom möjligen för tiden efter den 14 mars i år.

Vi vilja slutligen hålla före, att de möjliga fördelarna av den föreslagna lagen ej skulle komma att stå i rimlig proportion till allt det arbete och all den oreda, som dess antagande komme att medföra.

Vi anse alltså, att tidsläget och omständigheterna numera ej kunna anses vara sådana, att tillräckliga skäl skulle finnas för tillstyrkande av den del av herr Perssons i Tofta inom riksdagens andra kammare i år väckta motion nr 21, som avser utsträckandet av lagen mot oskälig arrendestegring att omfatta även dagsverken samt körslor och andra liknande prestationer.»

Herr Hansson anförde:

»Då undertecknad biträtt majoritetens förslag i föreliggande ärende, har det skett under tydligt betonande av, att jag i vissa punkter hyser en från majoriteten avvikande mening.

Sålunda anser jag, att i den händelse den föreslagna lagen skall medföra verklig lindring i och gottgörelse för arrendator för oskälig arrendestegring, bör den givas retroaktiv giltighet från till exempel 1917 års början. Vid denna tidpunkt började den verkliga stegringen i daglönerna och härigenom kom den dagsverksskyldige arrendatorn-torparen att erlägga ett oskäligt högt arrende.

De svårigheter som komme att yppa sig — vid utkrävandet av tillerkänd gottgörelse — på grund av att egendomarna skiftat ägare, bleve kanske många, men böra, för att uppnå största möjliga rättvisa, icke få lov att avskräcka. I de fall då arrendator lämnat sitt arrende, men reser krav på gottgörelse, vore det en enkel gärd av rättvisa om gottgörelse erhölles.

Dessutom avviker min mening från majoritetens även därvidlag, att jag anser, att i dagsverksskyldighet och annan naturaprestanda, som arrendeavgift, borde kunna

ske jämkning i viss mån, så, att dagsverksskyldigheten, där så kunde finnas rättvist, borde kunna inskränkas eller helt bortfalla. En form av arrendelindring, som naturligtvis blott kunde äga tillämpning för kommande tid.

Det torde nämligen icke behöva betvivlas, att dagsverksskyldigheten i många fall är så betungande för arrendatorn, att skötseln av det egna jordbruket härigenom blir lidande.»

— —

Som ovan

In fidem:
Georg Martin.

Justerat
Ragnar v. Koch.

Rätt utdraget betygar
Ex officio:
Georg Martin.

STOCKHOLM, ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1921.